

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING O‘QISH
SAVODXONLIGINI PIRLS XALQARO BAHOLASH MEZONLARI
ASOSIDA RIVOJLANTIRISH**

Obloqulova Sitora Asliddin qizi

Samarqand davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti
Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabasi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini rivojlantirish jarayoni PIRLS xalqaro baholash mezonlari asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, matnni tushunish kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik asoslari, zamonaviy yondashuvlar va amaliy metodlar yoritiladi. Tadqiqot natijalari o‘quvchilarning o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirishda PIRLS topshiriqlaridan samarali foydalanish muhimligini ko‘rsatadi.*

***Kalit so‘zlar:** o‘qish savodxonligi, PIRLS, matnni tushunish, boshlang‘ich ta‘lim, kompetensiya, baholash mezonlari.*

**DEVELOPING PRIMARY SCHOOL STUDENTS’ READING
LITERACY BASED ON PIRLS INTERNATIONAL ASSESSMENT
CRITERIA**

***Abstract:** This article analyzes the process of developing reading literacy among primary school students based on the criteria of the PIRLS international assessment framework. It also highlights the pedagogical foundations of forming text comprehension competence, modern approaches, and practical methods. The research results demonstrate that the effective use of PIRLS-based tasks plays an important role in improving students’ reading skills.*

Keywords: reading literacy, PIRLS, text comprehension, primary education, competence, assessment criteria.

**РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ КРИТЕРИЕВ
МЕЖДУНАРОДНОЙ ОЦЕНКИ PIRLS**

Аннотация: В данной статье анализируется процесс развития читательской грамотности у учащихся начальных классов на основе критериев международного оценивания PIRLS. Также освещаются педагогические основы формирования компетенции понимания текста, современные подходы и практические методы. Результаты исследования показывают, что эффективное использование заданий, основанных на PIRLS, играет важную роль в развитии читательских навыков учащихся.

Ключевые слова: читательская грамотность, PIRLS, понимание текста, начальное образование, компетенция, критерии оценивания.

Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri o'quvchilarning funksional savodxonligini har tomonlama rivojlantirishdan iboratdir. Funksional savodxonlik nafaqat o'qish va yozish ko'nikmalarini egallashni, balki olingan bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda samarali qo'llay olish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Shu nuqtayi nazardan, boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarda mustahkam bilim poydevorini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, aynan ushbu davrda o'qish savodxonligini rivojlantirish keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatning asosiy omili sifatida qaraladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligi ularning matnni tushunish, tahlil qilish, xulosa chiqarish hamda o'z

fikrini asoslab berish kabi murakkab kognitiv jarayonlarni egallashiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.¹ Shu sababli, ta'lim jarayonida o'qish savodxonligini rivojlantirishga yo'naltirilgan zamonaviy pedagogik yondashuvlar va xalqaro baholash mezonlaridan samarali foydalanish dolzarb pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) xalqaro tadqiqoti boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajasini aniqlashga qaratilgan eng nufuzli baholash dasturlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tadqiqot o'quvchilarning badiiy va axborot matnlarini tushunish ko'nikmalarini turli darajalarda – bevosita ma'lumotni aniqlash, matndan xulosa chiqarish, interpretatsiya qilish hamda matnni baholash kabi bosqichlarda o'rganadi. PIRLS xalqaro tadqiqoti nafaqat baholash vositasi, balki o'qitish jarayonini takomillashtirishga xizmat qiluvchi muhim metodik asos sifatida ham e'tirof etiladi. Uning mezonlari o'qish savodxonligini rivojlantirishda tizimli yondashuvni ta'minlab, o'quvchilarning matn bilan ishlash kompetensiyalarini bosqichma-bosqich shakllantirish imkonini beradi. Shu bois, boshlang'ich ta'lim jarayonida PIRLS mezonlarini qo'llash o'quvchilarning o'qish savodxonligini xalqaro talablar darajasida rivojlantirishga xizmat qilishi bilan alohida ahamiyat kasb etadi.²

O'qish savodxonligi zamonaviy pedagogikada faqat matnni texnik jihatdan o'qish yoki so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish bilan cheklanib qolmaydi. U murakkab kognitiv faoliyat bo'lib, matnning mazmunini chuqur tushunish, undagi asosiy

¹ Sh.M.Xudaykulova, M.I.Omonillayeva "PIRLS tadqiqotiga tayyorgarlik uchun boshlang'ich sinf darsliklaridagi matnlar bo'yicha topshiriqlar tayyorlash". Uslubiy qo'llanma. Samarqand davlat chet tillari instituti" nashriyoti. Samarqand-2023

² International Association for the Evaluation of Educational Achievement. *PIRLS 2021 Assessment Frameworks*. Amsterdam: IEA, 2021

g'oya va fikrlarni ajratish, tahlil qilish hamda olingan ma'lumotlarni turli hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish ko'nikmasini ham o'z ichiga oladi. Shu jihatdan o'qish savodxonligi shaxsning intellektual rivojlanishida, tanqidiy fikrlashni shakllantirishda hamda kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. O'qish jarayonida o'quvchi nafaqat matnni qabul qiluvchi, balki uni tahlil qiluvchi, baholovchi va qayta ishlovchi faol subyekt sifatida ishtirok etadi. Bu esa o'qish savodxonligini faqat lingvistik ko'nikma emas, balki keng qamrovli funksional kompetensiya sifatida ko'rib chiqishni taqozo etadi. Ayniqsa, matnni tushunish, uning ichki mazmuniy bog'liqliklarini aniqlash, muallifning maqsadini anglash hamda o'z shaxsiy munosabatini bildirish kabi faoliyatlar o'qish savodxonligining yuqori darajadagi ko'rsatkichlari hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ushbu kompetensiyani shakllantirish ta'lim jarayonining eng muhim va mas'uliyatli bosqichlaridan biri sanaladi. Chunki aynan boshlang'ich ta'lim davrida o'quvchilarda o'qishga bo'lgan qiziqish, matn bilan ishlash madaniyati hamda mustaqil fikrlash asoslari shakllanadi. Shu davrda to'g'ri tashkil etilgan o'qish faoliyati kelgusida ularning akademik muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'qish savodxonligini rivojlantirish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, xalqaro baholash dasturlarida, xususan PIRLS yondashuvlarida ilgari surilgan metodik tamoyillar ushbu jarayonni samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi. PIRLS yondashuvi o'quvchining nafaqat matnni o'qib chiqishini, balki uning mazmunini chuqur tushunishi, tahlil qilishi, xulosa chiqarishi va o'z fikrini asoslab bera olishini nazarda tutadi. Shu jihatdan, boshlang'ich sinf darslarida mazkur

yondashuvlarni qo'llash o'quvchilarning funksional savodxonligini oshirishga xizmat qiladi. PIRLS yondashuvlarining asosiy afzalliklaridan biri shundaki, ular o'quvchilarning matn bilan mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. ³O'quvchi matnni o'qish jarayonida asosiy g'oyani aniqlash, muhim va ikkinchi darajali ma'lumotlarni farqlash, matndagi yashirin ma'nolarni topish kabi amaliy malakalarni egallaydi. Bu esa uning keyingi bosqichlardagi o'quv faoliyatida mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi. Shuningdek, PIRLS yondashuvi tanqidiy fikrlashni shakllantirishda ham katta imkoniyatlarga ega. Matn asosida beriladigan savollar o'quvchini oddiy faktlarni eslab qolishga emas, balki ularni tahlil qilishga, sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlashga va o'z munosabatini bildirishga undaydi. Natijada o'quvchi o'qigan materialga faol yondashadi, unga nisbatan mustaqil pozitsiya shakllantiradi. Bu esa ta'lim jarayonining interaktiv va mazmunli bo'lishini ta'minlaydi. PIRLS yondashuvlarida turli darajadagi savollardan foydalanish alohida o'rin tutadi. Savollar reproduktiv, analitik, interpretativ va baholovchi xarakterga ega bo'lib, o'quvchining matnni turli nuqtai nazardan anglashiga yordam beradi. Bunday savollar orqali chuqur tushunish ta'minlanadi, o'quvchining tafakkuri kengayadi va mantiqiy fikrlash jarayoni faollashadi. Ayniqsa, ochiq turdagi savollar bolalarning ijodiy yondashuvini kuchaytiradi. Amaliyotda PIRLS yondashuvlarini joriy etishda bir qator metodlardan foydalanish samarali natija beradi. Jumladan, matn asosida savol-javob usuli o'quvchilarni faol muloqotga jalb qiladi va ularning matn mazmunini qay darajada anglaganini aniqlash imkonini beradi. Klaster va grafik

³ Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., & Hooper, M. (2021). *PIRLS 2021 Assessment Framework*. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center
SJIF:5.219

tashkilotchilar esa matndagi asosiy tushunchalarni tizimlashtirish, g'oyalar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatish orqali axborotni vizual ravishda qayta ishlashga yordam beradi. Bu metodlar ayniqsa murakkab matnlarni tushunishda samarali hisoblanadi. Rolli o'qish va muhokama usullari esa o'quvchilarning emotsional va ijtimoiy faolligini oshiradi. Matndagi qahramonlar roliga kirish orqali o'quvchi voqealarni chuqurroq his etadi, ularning motivlarini anglaydi va mazmunni yaxshiroq eslab qoladi. Muhokama jarayonida esa o'z fikrini erkin ifodalash, boshqalarning nuqtai nazarini tinglash va solishtirish ko'nikmalari shakllanadi.

Tajriba-sinov ishlari natijalari PIRLS mezonlari asosida tashkil etilgan darslarning samaradorligini yaqqol namoyon etdi. O'tkazilgan kuzatuvlar, diagnostik topshiriqlar hamda o'quvchilar faoliyatining tahlili shuni ko'rsatdiki, mazkur yondashuv asosida olib borilgan darslarda o'quvchilarning matnni anglash, mazmunini tahlil qilish va asosiy g'oyani aniqlash darajasi sezilarli ravishda oshadi. An'anaviy o'qitish usullariga nisbatan PIRLS mezonlariga tayangan darslarda o'quvchilar matn bilan faolroq ishlaydi, savollarga asosli javob qaytaradi va o'qigan material yuzasidan mustaqil xulosa chiqarishga intiladi. Tajriba jarayonida o'quvchilarga turli janrdagi matnlar taqdim etilib, ular asosida PIRLS formatidagi topshiriqlar bajarildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilar matndan aniq ma'lumot topish, yashirin ma'nolarni anglash, voqealar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqligini aniqlash kabi murakkab tafakkur amallarini bajarishda sezilarli o'sishga erishdilar. Bu esa o'qish savodxonligining faqat texnik o'qish emas, balki mazmuniy va analitik tushunish jarayoni ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Ayniqsa, mustaqil fikrlash va xulosa chiqarish ko'nikmalarining rivojlanishi tajribaning eng muhim natijalaridan biri bo'ldi. O'quvchilar matn mazmuniga

shaxsiy munosabat bildirish, qahramonlar harakatiga baho berish, muallif fikrini izohlash kabi topshiriqlarda faol ishtirok etdilar. Bunday faoliyat ularning mantiqiy tafakkurini rivojlantirib, erkin fikr yuritish qobiliyatini mustahkamladi. Shu bilan birga, ochiq turdagi savollar o'quvchilarning ijodiy yondashuvini rag'batlantirdi. Tajriba natijalarining tahlili shuni ko'rsatdiki, PIRLS mezonlari asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini ham oshiradi. Interaktiv metodlar, guruhli muhokamalar, grafik tashkilotchilar va rolli o'qish elementlari darsni jonlantirib, o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minladi. Natijada o'quvchilar o'qish jarayonini majburiy vazifa emas, balki qiziqarli bilish faoliyati sifatida qabul qila boshladilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirishda PIRLS xalqaro baholash mezonlari muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu yondashuv o'quvchilarda nafaqat o'qish, balki tahlil qilish va baholash kompetensiyalarini ham shakllantiradi. Shuning uchun PIRLS topshiriqlari va metodlarini ta'lim jarayoniga keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sh.M.Xudaykulova, M.I.Omonillayeva "PIRLS tadqiqotiga tayyorgarlik uchun boshlang'ich sinf darsliklaridagi matnlar bo'yicha topshiriqlar tayyorlash". Uslubiy qo'llanma. Samarqand davlat chet tillari instituti" nashriyoti. Samarqand-2023
2. Karimova, G. (2022). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirish metodikasi. *Pedagogika jurnali*, 3(2), 45–52.
3. Raximov, A. (2021). Matnni tushunish kompetensiyasini rivojlantirishning didaktik asoslari. *Ilmiy metodik to'plam*, Toshkent.

4. International Association for the Evaluation of Educational Achievement. *PIRLS 2021 Assessment Frameworks*. Amsterdam: IEA, 2021.
5. Tolipov O‘., Usmonboyeva M.. *Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot*. Toshkent, 2019.
6. Hasanova Sabohat Komil qizi «O‘qish savodxonligi darslarida pirls hikoyalarini qo‘llash metodikasi» «integrational conference on interdiscinlinary science» 2024
7. OECD. *Reading Literacy Development in Primary Education*. Paris, 2021.
8. Rasulov R.. *Ta’limda kompetensiyaviy yondashuv asoslari*. Toshkent, 2021.
9. Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., & Hooper, M. (2021). *PIRLS 2021 Assessment Framework*. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center.
10. IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement). (2021). *Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS) Framework*. Amsterdam: IEA.